

Tomaž Toporišič

Aleš Erjavec: *Postmodernism, Postsocialism and Beyond.*

Newcastle: Cambridge Scholars, (2008).

Ko je francoski filozof Alain Badiou v *Malem priročniku o inestetiki* zapisal, da je filozofija dejansko posrednica za srečanja z resnicami, je tej trditvi dodal, da mora biti lepota v ženski, ki jo srečamo, nikakor pa se ne zahteva od zvodnice, in zaključil, da so tudi resnice umetniške, znanstvene, ljubezenske ali politične, ne pa filozofske, se je na sebi lasten način spraševal o transformacijah sodobne umetnosti, civilizacije in mišljenja, ki so se zgodile v XX. stoletju in katerih dediči smo, in seveda tudi z zanj značilnimi odgovori.

Hkrati pa se giblje znotraj mišljenja in dilem, ki so zelo blizu tudi Alešu Erjavcu in njegovih zadnjih knjigam, posvečenim estetiki in sodobni umetnosti ter njenim filozofijam in teoretizacijam. Tako kot Badiou tudi Erjavec vedno znova spregovori o krizah, levitvah teoretizacij umetnosti: npr. o tem, da je še pred tremi desetletji, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, za estetiko veljalo, da sodi k akademskemu diskurzu, ki je popolnoma ločen od predmeta svojega preučevanja, umetnosti, da pa se je položaj v estetiki od tedaj precej spremenil. Tako kot se je v zadnjih desetletjih transformirala tudi sama umetnost in je tradicionalna ločnica med popularno in elitno umetnostjo postala vprašljiva ali celo izginila.

Estetika, tako Erjavec, danes lovi ravnotežje med tremi področji: a) najprej še vedno zadeva vprašanje spoznavanja – je znanost o čutnem spoznanju; b) zadeva problem lepega; c) se umešča v filozofijo umetnosti. Ali, kot pravi Badiou – pri njem je poimenovana inestetika – tako kot filozofija “pride za stvarmi, kot so ljubezen, umetnost, znanost, politika, ki so kreacije prvega nivoja, medtem ko filozofija pride v drugem polčasu; to ne pomeni, da je sekundarna, ampak druga.” Filozofija kot “zvodnica” torej ne more in noče več zagotavljati privilegija misli nad območji zgoraj naštetih singularnih procesov resnice. Njena funkcija ob umetnosti

je, v nasprotju s klasičnim konceptom filozofije in estetike, da beleži in prikazuje resnico, ki jo kot “imantno singularno mišljenje” proizvaja umetnost.

Erjavca pri raziskavah odnosov med kulturo in njenimi teoretizacijami, povedano posplošeno, zanima sprememba statusa umetnosti, ki v zadnjih desetletjih brez dvoma drsi v območje marginalnosti in kulture ter se sooča z izginjanjem razlik med visoko, elitno in množično kulturo. Množina lokaliziranih in prehodnih dogodkov, pri katerih nihče več ne pričakuje, da bodo zgodovinske pomembnosti, postaja opazno pravilo umetnosti. Postmodernizem, ki je s seboj prinesel tolikšno demokratiziranost in razširjenost umetnosti in kulture, je povzročil tudi odpor do oblikovanja nekega splošnega konsenza, ki ga tudi doseči ne skušamo več. Proces izdelovanja umetniških izdelkov tako vse bolj postaja podoben procesu porabe.

Danes smo priča situaciji, v kateri se je v vsej daljnosežnosti uresničila Adornova napoved: “Samo po sebi je očitno, da ni nič glede umetnosti več očitno, (...) celo niti njena pravica do obstoja.” Zdi se, da se stanje, ki ga je lucidno opisal nemški filozof, samo še stopnjuje. Estetika kot transverzalna vednost, ki po mnenju Aleša Erjavca danes prehaja ne le disciplinarne meje, ampak tudi kulturne razlike, se je danes še očitneje kot v času Adorna in razvite faze modernizma prisiljena soočiti s spremenjenim statusom temeljnega predmeta svojih raziskav: umetnosti.

Knjiga *Postmodernism, Postsocialism and Beyond* (po slovensko *Postmodernizem, postsocializem in onstran*), ki je pred kratkim izšla pri ugledni britanski založbi Cambridge Scholars, podobno kot avtorjeva prejšnja slovenska knjiga *Ljubezen na zadnji pogled* ves čas odprto, nedogmatsko beleži in se sooča s specifično transformacijo umetnosti v kulturo, kot se je izvrševala v prejšnjem stoletju. Hkrati pa je tudi lucidna samorefleksija estetike in njenih dilem od poznega modernizma do postmodernizma in onkraj tega, v postpostmodernizmu ali – kot čas, v katerem živimo danes, lucidno označuje ruski filozof Mihail Epstein – dobo **proto**, prihodnosti po prihodnosti, ki zamenjuje vse po- ali postdobe.

Erjavca v treh sklopih knjige obravnava odnos med modernizmom in postmodernizmom, ob tem pa seveda status umetnosti v obdobju avantgarde, modernizma, postavantgarde in postmodernizma; problemom estetike danes skozi razprave o vizualni kulturi in njenih teorijah in na koncu odnosu med umetnostjo, kulturo in teorijami drugega, postsocialističnega in prvega sveta.

Pri tem Erjavca izriše nove zemljevide možnih teoretizacij umetnosti, njihovih poti in stranpoti. Če institucionalna teorija umetnosti (tako kot

Arthur Danto) trdi, da danes ni “nobenega razloga več, da bi mislili o umetnosti kot o nečem, kar ima napredujočo zgodovino”, da smo v postzgodovinskem obdobju umetnosti, v času kulturnega imperializma, preoblečenega v internacionalizem, Erjavec v svoji najnovejši knjigi, namenjeni mednarodnemu bralnemu telesu, jasno opozarja, ob tem pa nakazuje poti iz krize estetike kot filozofije umetnosti. Ta je resda doživela izjemno širjenje svojega območja, a je hkrati postala ujetnica svoje moči: nekakšen prazni označevalec, sposoben pripeljati skupaj nezdružljive discipline, npr. umetnostno zgodovino, antropologijo, kulturne študije. Estetika se mora tako v času, ki ga Erjavec označuje za prehodno obdobje transkulturnosti, iskanja novih pojmov in mapiranj, s katerimi bi dojeli sedanjost, sprijazniti s tem, da meje med umetnostjo in neumetnostjo ne obstajajo več. Da živimo v (post)demokratični dobi kulture, ki je zamenjala umetnost, in da zato estetika sicer pogojno še ostaja filozofija umetnosti, hkrati in primarno pa predvsem kulture, ki je globalizirana, še zmeraj v obnebu postmodernizma kot komodificirane kulturne dominante brez kritične sposobnosti.

Izjemno poveden je pri tem Erjavčev sklepni poudarek knjige: zahteva po vnovičnem zapisu zgodovine umetnosti drugega in tretjih svetov, ki bo tudi teoretizacijam in refleksiji umetnosti in kulture prinesel novo svežino v dobi telecityja, ko je vedno očitnejši stavek še enega ruskega teoretika umetnosti Borisa Groysa: “Dejanski porabnik umetnosti ni javnost, ampak umetniki.”

Erjavčeva naravnost k razkrinkanju poznega socializma Drugega sveta pri tem opravi pomemben proces razkritja ideoloških in korporativnih mehanizmov umetnostnega trga in zgodovine Prvega sveta. Njegova knjiga tako povezuje lyotardovsko *Postmoderno stanje* z drugim, hkratnim političnim stanjem, namreč s stanjem postsocializma in prevlade vizualne kulture. S tem opozarja: čas poznega socializma je tudi čas specifične politizirane umetnosti v državah, ki so imele svojo lastno, specifično zgodovino, hkrati pa – globalno – čas primata vizualnega in doba kulture. Umetnost in kulturo v tem času je treba sprejeti kot dejstvo, ki osvetljuje (post)postmoderno dobo zadnjih dvajsetih let na globalnem teritoriju. To pa je – predvsem za slovenski prostor, ki se z izjemnimi težavami vpisuje v svetovne zgodovinske mape – izjemen met.